

**PROFILAKTIKA INSPEKTORLARI TOMONIDAN HAYOTGA QARSHI
JINOYATLARNING OLDINI OLIH FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Xoshimov Muhammadaziz Xalimjon og'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20553873>

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlari tomonidan hayotga qarshi jinoyatlarni (qotillik, o'zini o'ziga qasd qilishga undash, badanga qasddan og'ir shikast yetkazish) barvaqt oldini olish faoliyatini ma'muriy-huquqiy, kriminologik va viktimologik jihatdan takomillashtirish masalalari kompleks tahlil qilingan. Oilaviy-maishiy nizolarni barvaqt aniqlash, "himoya orderi" institutining huquqiy mexanizmlarini kuchaytirish hamda sohani raqamlashtirish (elektron ma'muriy protokollar va aqlli profilaktika tizimlari) orqali og'ir oqibatli jinoyatlarning oldini olish samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: hayotga qarshi jinoyatlar, profilaktika inspektori, ma'muriy-huquqiy chora, himoya orderi, oilaviy-maishiy zo'ravonlik, raqamlashtirish, kriminologik tahlil, viktimologiya, huquqbuzarliklar profilaktikasi.

Annotation: This article comprehensively analyzes the issues of improving the early prevention of crimes against life (murder, driving to suicide, intentional infliction of severe bodily harm) by prevention inspectors from administrative-legal, criminological, and victimological perspectives. Scientific and practical proposals have been developed to increase the effectiveness of preventing grave crimes through the early detection of domestic disputes, strengthening the legal mechanisms of the "protection order" institution, and digitalizing the field (electronic administrative protocols and smart prevention systems).

Contact: 99 826 99 56

Keywords: crimes against life, prevention inspector, administrative-legal measure, protection order, domestic violence, digitalization, criminological analysis, victimology, crime prevention.

Аннотация: В данной статье комплексно анализируются вопросы совершенствования деятельности инспекторов профилактики по раннему предупреждению преступлений против жизни (убийство, доведение до самоубийства, умышленное причинение тяжкого вреда здоровью) с административно-правовой, криминологической и виктимологической точек зрения. Разработаны научно-практические предложения по повышению эффективности предупреждения тяжких преступлений путем раннего выявления семейно-бытовых конфликтов, усиления правовых механизмов института "охранного ордера" и цифровизации сферы (электронные административные протоколы и системы умной профилактики).

Ключевые слова: преступления против жизни, инспектор профилактики, административно-правовая мера, охранный ордер, семейно-бытовое насилие, цифровизация, криминологический анализ, виктимология, профилактика правонарушений.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida insonning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat sifatida mustahkamlangan. Hayotga qarshi jinoyatlar – qasddan odam o‘ldirish, o‘zini o‘ziga qasd qilishga undash, badanga qasddan og‘ir shikast yetkazish jamiyatning eng muhim bo‘g‘inlariga putur yetkazuvchi, o‘ta og‘ir ijtimoiy oqibatlarni keltirib chiqaruvchi xavfli qilmishlar sirasiga kiradi. Bunday jinoyatlarning oqibatlari bilan kurashgandan ko‘ra, ularning sabab va shart-sharoitlarini barvaqt aniqlash va oldini olish huquqni muhofaza qiluvchi organlar, xususan, profilaktika inspektorlari faoliyatining eng ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi.

Bugungi kunda jinoyatchilikning oldini olish faqatgina nazorat va jazolash tadbirlari bilan cheklanib qolmaydi. "Xavfsiz mahalla" va "Inson qadri uchun" tamoyillari asosida profilaktika inspektorlarining faoliyatiga zamonaviy ma'muriy-huquqiy mexanizmlarni, viktimologik tahlilni va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish talab qilinmoqda. Hayotga qarshi jinoyatlarning aksariyati maishiy ziddiyatlar va huquqiy ongning pastligi sababli yopiq oilaviy muhitda yetilib chiqishini inobatga olsak, profilaktika inspektoridan yuksak psixologik, yuridik va taktik mahorat talab etiladi.

HAYOTGA QARSHI JINOYATLARNING KRIMINOLOGIK VA MA'MURIY-HUQUQIY TABIATI

Hayotga qarshi jinoyatlarni kriminologik jihatdan o'rganish shuni ko'rsatadiki, ularning mutlaq ko'pchiligi o'z-o'zidan, tasodifan sodir etilmaydi. Aksincha, ular uzoq vaqt davom etgan shaxslararo adovat, oilaviy-maishiy kelishmovchiliklar, rashk, moddiy nizolar yoki spirtli ichimliklar va giyohvand moddalar ta'siri ostida vujudga keladi.

Kriminologik tahlillarga ko'ra, qotillik va badanga og'ir shikast yetkazish jinoyatlarining qariyb 60-70 foizi oilaviy-maishiy zamin (er-xotin, aka-uka, qo'ni-qo'shni o'rtasidagi nizolar) asosida sodir etilmoqda. Aynan shu nuqtada jinoyat pretsedenti (ma'muriy preyuditsiya) muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'p hollarda og'ir jinoyat sodir etilishidan oldin shaxs tomonidan bir necha bor ma'muriy huquqbuzarliklar (mayda bezorilik, oilaviy zo'ravonlik, mast holda jamoat tartibini buzish, haqorat qilish) sodir etilgan bo'ladi. Profilaktika inspektori tomonidan ushbu kichik ma'muriy huquqbuzarliklarga nisbatan vaqtida qonuniy chora ko'rilmaligi, shaxsda "jazo muqarrar emasligi" hissini uyg'otadi va uni og'irroq jinoyat sodir etishga undaydi. Shuning uchun ham, ma'muriy-huquqiy vositalardan (ma'muriy bayonnoma tuzish, ma'muriy qamoqqa olish, himoya orderi berish) o'z vaqtida va qat'iy foydalanish hayotga qarshi jinoyatlarning oldini olishdagi asosiy quroldir.

OILAVIY-MAISHIY ZO'RAVONLIK PROFILAKTIKASI VA "HIMOYA ORDERI" INSTITUTINING O'RNI

Hayotga qarshi jinoyatlarning profilaktikasida xotin-qizlar va bolalarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish o'ta dolzarb ahamiyatga ega. Oiladagi zo'ravonlik ko'pincha yashirin (latent) holatda bo'lib, to qotillik yoki o'z joniga qasd qilish darajasiga yetmaguncha jamoatchilikdan sir tutiladi.

2019-yilda qabul qilingan "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonun huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimiga mutlaqo yangi institut – "Himoya orderi"ni olib kirdi. Himoya orderi profilaktika inspektori tomonidan zo'ravonlik qurboniga beriladigan va zo'ravonga nisbatan aniq ma'muriy cheklovlarni belgilovchi davlat hujjatidir. Profilaktika inspektorining bu boradagi faoliyatini takomillashtirish quyidagilarni taqozo etadi:

- **Reaksiya tezligini oshirish:** Oilaviy nizo haqidagi xabar kelib tushganda, uni shunchaki "oila ichki ishi" sifatida qoldirmasdan, darhol jinoyat-protsessual va ma'muriy normalar doirasida baholash.
- **Cheklovlarni nazorat qilish:** Himoya orderi berilgach, unda belgilangan talablar (jabrlanuvchiga yaqinlashmaslik, aloqa o'rnatmaslik, qurol saqlamaslik) zo'ravon tomonidan qanday bajarilayotganini tizimli monitoring qilish. Talabni buzganlik uchun Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 206-1-moddasi (Himoya orderi talablarini bajarmaslik) asosida darhol qat'iy chora ko'rish (ma'muriy qamoq).
- **Psixologik korreksiya:** Zo'ravonlik sodir etgan shaxslarni majburiy tartibda psixologik korreksiya dasturlaridan o'tishini ma'muriy sudlar orqali ta'minlash.

FAOLIYATNI RAQAMLASHTIRISH VA "AQLLI PROFILAKTIKA" (SMART POLICING)

Raqamli texnologiyalar asrida profilaktika inspektorlarining an'anaviy ishlash usullaridan elektron bazalarga tayangan "Aqlli profilaktika" (Smart Prevention)

tizimiga o'tishi hayotga qarshi jinoyatlarning barvaqt oldini olishda inqilobiy o'zgarish yasaydi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish orqali inspektor o'z hududini to'liq nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- **Elektron ma'muriy ish yurituv ("E-ma'muriy ish"):** Profilaktika inspektori qog'ozbozlikdan xalos bo'lib, planshet orqali ma'muriy huquqbuzarliklarni joyning o'zida elektron rasmiylashtirishi nizolarning tezkor hal etilishini ta'minlaydi.

- **Raqamli profil (Profiling) va Prediktiv tahlil (Predictive policing):** Ichki ishlar organlarining integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasi orqali har bir fuqaroning ijtimoiy-huquqiy profili yaratiladi. Agar shaxs muqaddam badanga shikast yetkazish, o'qotar qurolni noqonuniy saqlash, ichkilikbozlik yoki zo'rvonlik bilan ma'muriy javobgarlikka tortilgan bo'lsa, tizim uni avtomatik ravishda "qizil" (yuqori xavf) toifaga kiritadi. Inspektor ushbu ma'lumotlarga asoslanib, ehtimoliy qotillikning oldini olish uchun aniq manzilli, profilaktik ishlarni olib boradi.

- **Kamera va biometrik nazorat:** Jamoat joylarida va mahallalarda o'rnatilgan intellektual videokuzatuv kameralari (yuzni tanish xususiyatiga ega) yordamida qidiruvdagi yoki ma'muriy nazoratdagi shaxslarning harakati monitoring qilinadi. Bu esa o'zaro kelishmovchilik tufayli jamoat joyida pichoqbozlik yoki qotillik sodir etilishining oldini oladi.

VIKTIMOLOGIK PROFILAKTIKA VA IDORALARARO HAMKORLIK

Jinoyatchilikning oldini olish faqat potensial jinoyatchi bilan emas, balki **potensial jabrlanuvchi (viktim)** bilan ishlashni ham o'z ichiga oladi. Viktimologik profilaktika – bu shaxsning jinoyat qurboniga aylanib qolish xavfini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlardir. Ko'p hollarda qotillik yoki o'z joniga qasd qilishga undash jinoyatlari jabrlanuvchining o'ta ishonuvchanligi, provokatsion (gij-gijlovchi) xulq-atvori yoki himoyasizligi tufayli sodir bo'ladi.

Profilaktika inspektorining viktimologik yo'nalishdagi faoliyati:

1. **Aholining huquqiy madaniyatini oshirish:** Fuqarolarga nizoli vaziyatlarda hissiyotga berilmaslik, provokatsiyaga uchmaslik va darhol huquq-tartibot organlariga murojaat qilish tartibini tushuntirish.

2. **Idoralararo integratsiya:** Hayotga qarshi jinoyatlarni aniqlashda inspektor "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi xodimlari, xotin-qizlar faollari, psixologlar, tibbiyot muassasalari va mahalla oqsoqollari bilan yagona klaster sifatida ishlashi shart. Tushkunlikka tushgan, suitsidal (o'z joniga qasd qilishga moyil) kayfiyatdagi shaxslarni erta aniqlab, ularga kompleks ijtimoiy-psixologik yordam ko'rsatish qotillik va o'z joniga qasd qilish holatlarining oldini oladi.

INNOVATSION TA'LIM VA KASBIY TAYYORGARLIK (RAQAMLI KAZUSLAR)

Faoliyatni takomillashtirishning yana bir muhim qanoti – bu profilaktika inspektorlarini tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonini zamonaviylashtirishdir. Inspektor ekstremal vaziyatlarda (masalan, er-xotin o'rtasidagi pichoqbozlik, janjal) ikkilanmasdan qonuniy qaror qabul qilishi uchun uning taktik va psixologik tayyorgarligi yuqori bo'lishi kerak.

Buning uchun IIV Akademiyasi ta'lim tizimida **raqamli kazuslar (case studies)** va **maxsus simulyatsiya markazlaridan** foydalanish amaliyotini kengaytirish taklif etiladi. Xonadon yoki jamoat joyi ko'rinishida jihozlangan poligonlarda (yoki virtual reallik – VR texnologiyalari orqali) kursantlar real maishiy nizolarni hal etish, jahlga mingan shaxslarni tinchlantirish (deeskalatsiya texnikalari) va himoya orderini to'g'ri qo'llash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tashlari ularning kelgusi xizmat faoliyatida hayotiy muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektori tomonidan hayotga qarshi jinoyatlarning oldini olish faoliyati qotib qolgan an'anaviy usullar bilan emas, balki qonun ustuvorligiga asoslangan ma'muriy, psixologik va raqamli innovatsiyalar orqali

olib borilishi davr talabidir. Inson hayotiga qilingan har qanday tahdid jamiyat xavfsizligiga berilgan bevosita zarbadir.

Ushbu faoliyatni yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. "Himoya orderi" institutining ma'muriy-huquqiy doirasini

kengaytirish: Himoya orderi berilgan shaxslarni elektron bilaguzuklar (elektron brasletlar) orqali masofaviy monitoring qilish mexanizmini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish. Bu zo'ra vonning jabrlanuvchiga yaqinlashmasligini 100% kafolatlaydi.

2. Ma'muriy preyditsiya va xavfni baholash (Risk Assessment): Oila-turmush munosabatlarida sodir etilgan kichik ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha ishlarni yuritishda, huquqbuzarning ruhiy holati va kelgusida og'ir jinoyat sodir etish ehtimolini baholovchi maxsus raqamli test-algoritmni "E-ma'muriy ish" tizimiga integratsiya qilish.

3. Kasbiy tayyorgarlikni raqamlashtirish: Profilaktika inspektorlarining malakasini oshirishda oilaviy nizolar, qotillik va suitsid holatlarini simulyatsiya qiluvchi murakkab "raqamli kazuslar" (3D modellashtirilgan ssenariylar) va maxsus xonadon-poligonlardan doimiy foydalanishni yo'lga qo'yish.

4. Psixologik xizmat bilan uzviylikni ta'minlash: O'ziga qasd qilish yoki boshqalar hayotiga xavf solish moyilligi borligi profilaktika inspektori tomonidan aniqlangan shaxslarni sud tartibida majburiy psixologik va psixiatrik korreksiya ga yuborish tartibini soddalashtirish.

Ushbu yondashuvlarning amaliyotga keng tatbiq etilishi profilaktika inspektorlariga hayotga qarshi jinoyatlarni nafaqat fakt bo'yicha qayd etish, balki ularni tug'ilishidanoq ilg'ash va munosib profilaktik zarba berish imkonini yaratadi.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2014-yil 14-may, O‘RQ-371-son.
3. O‘zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019-yil 2-sentabr, O‘RQ-561-son.
4. O‘zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi "O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-27-son Farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 8-iyuldagi "Ma'muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarni yuritishning elektron tizimini joriy etish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar haqida"gi 431-sonli qarori.
7. Xudoyberdiyev A.A. Yo‘l harakati qoidalarini buzganda ma'muriy bayonnoma rasmiylashtirishda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022.
8. Yuldashev Dj.X., Axmedova S.T., Yangibayev A.K. Ma'muriy huquq: Darslik. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2024.
9. Ismoilov N.T., Babayev D.D. Ma'muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishlarni yuritish: O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2014.
10. Kriminologiya. Umumiy va Maxsus qism: Darslik / I. Ismoilov va boshqalar. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2018.

